Пише: Кристофер Калдвел
понедељак, 25 мај 2009 16:19

Главни проблем прихватања придошлица из сиромашних земаља је то што су Европљани изгубили веру у оне делове цивилизације који су имигранте испрва и привукли. „Европљани би волели да изађу из историје, из *la grande histoire*, их историје писане крвљу,“ писао је седамдесетих година прошлог века француски политички теоретичар Рејмонд Арон. „Стотине милиона других би волели да у њу уђу.“ Тешко је следити европска правила и пригрлити европске вредности, што се од придошлица понекад очекује, када сами Европљани поново исписују своја правила и мењају своје вредности.

Европа у којој су имигранти почели да пристижу током педесетих, још увек ошамућена од ужаса Другог светског рата, била је заокупљена изградњом институција које би спречиле да се тако нешто понови. Међу тим институцијама, НАТО је била најважнија. ЕУ је била најамбициознија. Рат је европске мислиоце опскрбио моралним категоријама и критеријумима. Избегавање још једне експлозије значило је да европске земље треба очистити од национализма, а „национализам“ је укључивао све остатке расизма, милитаризма и културног шовинизма, али и патриотизам, понос и непримерену конкурентност. Певање националних химни и махање националним заставама постало је, у неким земљама, делокруг скинхедса и фудбалских хулигана.

Подстакнуте од стране САД, које су се у то време бавиле сопственим расним питањем, и под претњом комунизма који им је заокупљао умове, Европљани су почели да артикулишу кодекс „европских вредности“, као што су индивидуализам, демократија, слобода и људска права. Ове вредности никада нису прецизно дефинисане. Чинило се, међутим, да оне омогућавају друштвену кохезију, а њихово усвајање поклапало се са шездесетогодишњим периодом мира.

Европа је за имигранте представљала привлачно место. Али привлачност и дивљење нису синоними. У деветнаестом веку, и Отоманско царство и Кина имали су за западњаке „привлачну моћ“. Европљани, међутим, нису потписивали споразуме, насељавали се и рушили национални живот тих земаља због дивљења према њиховим системима управљања или њиховим идеалима људских права. То су чинили зато што су били богати, али преслаби да се за себе побрину.

Сан о ЕУ није укључивао имигранте, али се завршио с правилима према којима су они добродошли. Послератна Европа изграђена је на нетолеранцији нетолеранције, а такав став био је хваљен као антирасистички и антифашистички и исмеван као политичка коректност. Ми овде не желимо ни да га бранимо као здраворазумски, ни да га одбацимо као бесмислицу. Пре свега нас занима да разумемо шта је Европа мислила када је примала тако велики број имиграната – што ни у једном тренутку своје претходне историје никада не би учинила – и какве је разлоге имала да са придошлицама често поступа на наиван и сувише попустљив начин.

Послератна Европа понашала се као да ни једна култура није боља од друге. Године 1996. холандска влада је сматрала да се „расправа о мултикултурализму мора водити полазећи од принципа да су све културе једнако вредне.“ Држава би се суочавала са питањима имиграције и етницитета са брижљивом неутралношћу, уз помоћ скупа „универзалних вредности“, које су наводно свим културама заједничке. Чинило се неприкладним принуђивати – па чак и убеђивати – имигранте да се асимилују у старе националистичке оквире које су и сами Европљани управо напуштали. „Нећемо ваљда турску децу оптерећивати са окупацијом?“ упитао је члан холандски владе током расправе о образовању.

То што су се имигранти селили у Европу није значило да они прихватају, разумеју, па чак ни да примећују европски пројекат који је требало да „историју исписану крвљу“ остави за собом. Управо супротно, многи имигранти, као и њихова деца и унуци, сматрали су својом дужношћу да на сав глас узвикују пароле о палестинској држави или курдској домовини или исламском Алжиру. Они су сачували своје снове о културној, националној, па чак и расној слави, који су превазилазили разумевање Европљана.

У име либералног универзализма, многи закони и обичаји који су европска друштва држали на окупу напросто су одбачени. Толеранцији је дат приоритет у односу на било коју другу традиционалну преокупацију државе и друштва – поредак, слободу, правичност и умност - и почело се с њеним промовисањем по цену ових других. Последњих година, међутим, европска идеологија неутралности посрнула је под теретом масовне имиграције и постала извор, не снаге, већ оног што је Алсана, бенгалска домаћица из романа *Бели зуби*, Задие Смит, назвала „обичним бесмислом.“ Посматрајући своје шаролики конзервативни лондонски комшилук, Алсана размишља: „Нико није либералнији од било ког другог. Једино што овде, у Вилесдену, нема довољно једних који би се удружили против других и натерали их да се сјуре у подрум док прште стакла на прозорима.“

Термин „политичка коректност“ преузет је из америчких расправа о витоперењу логике које је европски универзализам захтевао. Нико није био сасвим задовољан тим изразом. Можда је то престрог израз за описивање безазлених лажи и ситних кривотворења која смо некада звали „причање глупости“. Музичар Били Брег, на пример, изјавио је на једном форуму о британском идентитету, „Када је Черчил говорио о „најсветлијем часу,“ мислио је на 500 мушкараца и жена с различитим језицима и културама, који долазе на наше мало острво да би се борили против фашизма.“ (Не, није, неко би одговорио.)

Политичка коректност је често смешна. „Холандско друштво за одбрану части и одштету“ водило је кампању против Зварте Пита (Црног Петра), тамнопутог помоћника Деда Мраза, који, према древној бајци, трпа шпанску децу у врећу и одводи их у непознатом правцу. У британској покрајини Мидлендс, град Дадли забранио је држање неких играчака и слика у општинским просторијама пошто се један муслимански службеник жалио због слике Прасета (један од јунака романа Вини Пу) на свом столу. То су приче које пласирају конзервативни медији. Неке од њих су истините, а неке мање или више измишљене. Међутим, чак и када је политичка коректност показивала склоност ка ексцесима, њени извршиоци пре су подсећали на ликове из комичних опера Гилберта и Саливена него на следбенике стаљинизма.

Упркос томе, до краја прошлог века, имиграција је била подручје где је чак и благи отпор датом стању могао да наиђе на оштре оптужбе. Распон мишљења које сте могли да изразите у вези са имиграцијом и етницитетом несумњиво се драматично сузио. Да ли је то сужавање нешто на шта је европска јавност пристала или нешто чему је била подвргнута? Да ли су Европљани убеђени или су принуђени? Да ли су стекли манире или су изгубили слободу? Између тога је увек тешко повући оштру линију.

***

Временом се идеологија толеранције променила на два начина. Најпре је проширила домен. Умножиле су се класе људи са правом на заштиту од нетолеранције, а оно што је представљало кршење толеранције постало је произвољно и *ad hoc*. У истрази Макферсон, коју је наложила британска влада поводом суровог и нерешеног убиства тамнопутог Лондонца Стивена Лоренса 1993. године, расистички акт је дефинисан као „било који акт који жртва или неко друго лице сматра таквим.“ Ова дефиниција постала је радна норма у многим европским земљама.

Друго, идеологија је постала тврђа. Она је добила моћ принудног извршења, делом зато што је законски кодификована, а делом зато што су невладине групације наступиле као независни извршитељи. Кршење толеранције сада је било праћено не само критиком и остракизмом, него и могућношћу губитка посла и суочавања са представницима власти.

Тамо где су се те две тенденције преплитале, резултат је била казна за понашање које би се још недавно сматрало нормалним. Права хомосексуалаца су најекстремнији пример. Године 2006, полиција је 80 минута испитивала тим хришћанских евангелиста у Британији, који су чинили брачни парови, под сумњом да је литература коју су делили имала „потенцијално хомофобичне ставове“; шездесеттрогодишњи лутерански проповедник у Шведској осуђен је на месец дана затвора због цитирања одломака из Библије у којима се не одобрава хомосексуалност; а Кристијан Ванесте, члан француске Скупштине који је рекао да „хетеросексуалност сматра морално супериорнијом од хомосексуалности,“ постао је први Француз осуђен због хомофобије. Оно што је некада било владајуће уверење човечанства, још од освита цивилизације па све до краја 20. века, изненада је, почетком 21. века, постало злочин.

По питањима расе и имиграције, правила су се мењала готово једнако брзо. Године 1984. Реј Ханифорд, учитељ у етнички мешаној школи у Бредфорду, објавио је чланак у коме је напао оно што је назвао „лобијем расних односа.“ Он је тврдио – у великој мери исто оно што је амерички социолог (а, касније, сенатор) Данијел Патрик Мојнихан изнео у извештају *Црначка породица* из 1965. – да мере владе могу да нанесу штету управо оним мањинама којима треба да помогну. Неуспех студената из Пакистана и са Кариба не може се објаснити занемаривањем, равнодушношћу и непријатељством, писао је Ханифорд. С обзиром на то да су морали да се прилагоде британском начину учења, програми који су их подстицали да се поносе својим културама – што бисмо данас назвали „мултикултурализам“ – могли су да их ометају у школи и додатно изолују од друштва. Ханифорд је, испоставило се, био у праву. Али то што је био у праву, па ни то што је био омиљен међу студентима различитог порекла, није га спасило од привременог губитка посла.

Године 1990. француска Народна скупштина ступила је на још један непознати терен. У интересу потискивања „свих расистичких, антисемитских или ксенофобичних поступака“, донела је закон – спонзорисан од стране представника комуниста Жан-Клод Гесоа – којим су уназађена нека од историјски гарантованих права слободе штампе. Гесоов закон криминализовао је не само чин, него и веровање, а нарочито порицање (или минимизирање озбиљности) нацистичког холокауста. Неколико земаља се, затим, повело за француским примером. Када је донет Гасоов закон, постало је тешко наћи одбрану за небројене случајеве криминализовања мишљења. Случајеви којима су тужитељи настојали да наметну званичну истину – масакри у Јерменији, колонијализам,

трговина робљем – били су, на крају крајева, исто тако реални као и холокауст.

Гесоов закон донет је да би се застрашило страшило. Он је био усмерен на популизам и фашизам тридесетих година двадесетог века, који су одавно дискредитовани и ограничени на неколицину ексцентричних шарлатана. Проблеми 21. века (имиграција, исламизам, пропаст државе благостања, финансијска паника и осећање изолованости људи у потрошачком друштву) били су нешто друго. Сада је постојала нова гарнитура екстремиста од којих су многи вешто изигравали правни систем фокусиран на бољке од пре 75 година. Свака нова званична комеморација позивала је на још већи „морални лоби“, како су постали познати у Француској, који је своје захтеве испостављао са све већом упорношћу, у најважнијим областима политичког живота. И док је Европа држала на оку скупину остарелих „фашистичких“ комедијаша, могле су искрснути много озбиљније претње. Управо се то и догодило.

***

Током три деценије које су претходиле финансијској кризи из 2008, из разлога повезаних са глобализацијом и технолошким променама, ауторитет се са владе преселио на приватне интересне групе. Овај помак био је део духа времена. Он се спроводио под свим политичким партијама, у доменима који су ишли од дипломатије (сетите се Боноа и помоћи за развој) до стамбених квартова (сетите се ширења „затворених заједница“ са разрађеним кодексом приватног закона). У пословима повезаним с толеранцијом и расним односима, невладине групације такође су преузеле важне државне функције и рашириле се до тачке када су, на француском, напросто назване *les associations*.

Покрет против расизма и за пријатељство међу народима (МРАП), на пример, основан у Француској 1949. у циљу борбе против расизма и антисемитизма и надахнут комунизмом, почео је последњих деценија да игра једну другу улогу. Године 2002, новинарка Ориана Фалачи жестоко је реаговала на нападе на Светски трговински центар у дневном листу *Corriere della Sera*, чије је седиште у Милану. Када је њена реакција објављена у форми књиге „Бес и понос“, то је постала једна од најпродаванијих књига у Европи. МРАП ју је тужио на основу закона против подстрекивања расне мржње и тражио да се објављивање спречи.

У књизи Фалачијеве било је расизма. „Хвала Богу,“ пише она у једној фусноти, „никада ништа нисам имала с неким Арапином. По мом мишљењу, има нечег одбојног у арапским

мушкарцима за жену доброг укуса.“ Али Фалачијева није нападнута само због расизма. Једно од мишљења које је увредило МРАП, на пример, било је следеће: „Сваки теолог ће вам рећи да Куран одобрава лаж, клевету и лицемерје у одбрани вере.“ Друго је било да су радикални муслимани „свуда, а најтврдокорнији живе међу нама.“ Иако се о њима може дискутовати, то су ставови који се могу бранити.

Тужба МРАП-а била је пласирана као део кампање против „исламофобије“ – неологизма који се често могао чути у месецима после 11. септембра. Он је претио да избрише разлику између критиковања мањине на основу нетолеранције и критиковања било које мањине из било којих разлога. Он је претио да цензуру која је већ постојала у вези са питањима расе прошири на питања религије, па и шире – на политички чин почињен у име религије. Европски закони о толеранцији почели су да делују за рачун нетолерантних.

Афера Финкелкраут, која је избила у Француској 2005. након побуна у гетима широм земље, била је још једна прекретница. Она је показала да, ради навлачења беса „антирасистичког“ естаблишмента, није потребно да покажете чак ни трунку расизма. Филозоф Алан Финкелкраут дао је интервју израелским новинама Ха’аретз, у коме је изразио неслагање са преовлађујућим мишљењем да су немири „побуна“ против социјалних услова. Финкелкраут је приметио да протестанти нису себе описивали на тај начин. У њиховим реп стиховима и њиховим слоганима против Француске и француштва, многи су своје поступке изразили у етно-религиозним терминима. „Замислите на тренутак да су они белци, као у Ростоку у Немачкој,“ додао је он. „Сви би одмах рекли: „Нећемо толерисати фашизам.“Финкелкраут је довео у питање и логику у основи аргумента да је савремено изопштење имиграната само продужетак колонијалних услова. „ОК,“ рекао је он, „ али не смемо заборавити да је интеграција арапских радника у Француској током колонијалне владавине била много лакша.“

Финкелкраут је умерен и благих манира, а велики део своје каријере провео је размрсујући етичке проблеме који произлазе из тоталитарног насиља. Међутим, када је *Ле Монде* пренео извештај о интервјуу, уз неколико одломака, против Финкелкрата је покренута кампања ружења. Часопис *Nouvel Observateur* га је назвао „нео-реакционаром“. У писму упућеном уреднику дневног листа *Liberation* Финкелкраут је упоређен са функционером фашистичког Националног фронта Жан-Мари Ле Пена. Све је то нормалан, иако груб, део француске јавне расправе. Оно што је читав случај учинило озбиљним био је правни аспект. МРАП је објавио намеру да покрене тужбу против Финкелкраута и Хелен Карере д’Енкос – члана Француске

академије наука, која је дала прилично исхитрене изјаве о немирима и повезаности са праксом полигамије међу муслиманским имигрантима - због подстрекивања расне мржње.

То што је МРАП повукао претњу само неколико дана по објављивању показује да случај и није имао неку основу. Али, слаба је то утеха. Нико није поверовао да ће то зауставити рутинско судско узнемиравање неког интелектуалца или обичног грађанина који је довољно несмотрен да изнесе неслагање са објашњењем најтежег социјалног проблем Француске.

***

Политика толеранције није имала уграђене границе, а ни очигледну логику. Зашто је „етнички понос“ врлина, а „национализам“ болест? Зашто је изненада злочин постављати питања која су пре десет година сматрана грађанском дужношћу? Образовани филозофи толеранције, као што је Јирген Хабермас, можда би могли да расплету таква питања и повуку одговарајућу дистинкцију. Политичке елите могле би да их реше декретом. Али човек просечног интелектуалног и социјалног статуса пред њима остаје збуњен и немоћан. Један демократски систем не може дуго да толерише стање у коме је диплома из социологије или висок положај у влади предуслов за изражавање и најмање забринутости коју бисте могли имати у вези са приликама у земљи.

Врлине мултикултурне ере биле су елитне врлине. Британски социолог Џеф Денч је основано сумњао да је фаворизовање елите чинило велики део самог питања мултикултурализма. Конфликтима у једној меритократији у развоју, приметио је он, „вероватно се лакше може управљати тамо где постоје групе чије је припадништво некој нацији нејасно, који веома зависе од спонзорисања елите, и чије присуство подстиче у масама етноцентричне реакције које се онда морају употребити против маса. Стога друштво повезано с идејом меритократије може имати изражену потребу за мањинама.“

И тако је имиграција све више постајала окосница целокупне европске политике, а не само политике имиграције. То је била велика разлика између изазова који су стајали пред Европом и сличних изазова у Америци. У САД постоји „расни проблем“ и „проблем имиграције“, а ова два проблема нису увек много повезана. У Европи је проблем имиграције био расни проблем. Тако је проглашавање имиграције успехом и „обогаћењем“ постало једино прихватљиво мишљење. Сматрати имиграцију неуспехом,

значи да сте расиста; изразити сумњу у вези с имиграцијом, значи да признајете склоност ка расизму. Филозоф Пјер-Андре Тагиф сковао је термин имиграционизам да би описао идеологију према којој је имиграција увек „и неизбежна и добра.“ Стварне расправе о све већој „разноликости“ европског друштва и да ли је то добро или лоше биле су угушене.

Разноликост је описивала како социолошку стварност (било је више присутних „странаца“), тако и идеологију (требало би да буде више присутних „странаца“). Идеологија је била у савршеном складу са неутралношћу међу културама коју су подржавали градитељи европског идеала. Разноликост, међутим, никада није могла да буде стабилан или неутралан идеал, јер Европљани нису довољно познавали друге културе. Иако су Европљани лако могли да развеју сопствене предрасуде, предрасуде других етничких група за њих су, сасвим природно, биле невидљиве. У срцу европског универзализма био је европски провинцијализам.

Европљани, који су цркве сматрали седиштем глупости, сексизма и сујеверја, нису довољно познавали џамије или ашраме да би о томе могли да оформе суд, и нису се њима бавили. Они су укинули старе и извикане лекције националистичке школе о врлинама *nos ancetres les gaulois*, али су са детињом лаковерношћу усвојили нове лекције о врлинама других култура и праведности и племенитости егзотичних политичких питања. Имигранти су могли да се препуштају неким утешним предрасудама и митовима због којих би ови други били дисциплиновани, кажњени, изопштени или затворени. Као резултат, разноликост се свела на преокретање старих хијерархија.

Европска опсесија проблемом трећег света била је у функцији новог европског моралног поретка заснованог на осећању кривице. Имигранти и њихова деца имали су слободу да политички изражавају своје жеље као народ, на начин који Европљанима није био допуштен. Оштра цензура увек је спремно чекала Европљане који би изразили и најмању носталгију, као у случају британске Независне партије, чија се радикалност сводила на захтев да Британија изађе из ЕУ. Једини национални захтеви који су могли да се испоставе а да не изазову оптужбе о национализму, расизму или ксенофобији, били су захтеви странаца.

Тамо где је била у спрези са имиграцијом, разноликост је у себи садржавала нелогичност. Ако је разноликост „обогаћивала“ и „ојачавала“ нације онолико колико се тврдило, зашто би иједна нација икада желела да се имигранти интегришу у ширу заједницу? То би значило гушење драгоценог извора разноликости нације. У том смислу, Етиопљани треба да једу етиопљанску храну и поткрепљују хвалисање управа локалних

школа како „наши ђаци говоре 170 језика“ – а не да раде као маркет менаџери или зубни техничари. Или је прилив разноликости – путем имиграције – требало да остане трајан? Ни један Европљанин то није желео. Тако су европски лидери бранили масовну имиграцију, говорећи да ће она њихове земље учинити друкчијим (путем разноликости), и истовремено говорили да ће оне остати исте (путем интеграције).

Разноликост је најбоље прихваћена на нивоу конзумеризма – пре свега у области кулинарства и моде. Током педесетих и шездесетих година, пре него што су имигранти значајније продрли у европску културу, Европљани су са захвалношћу дочекивали њихове новитете – од хашиша до баба гануша. Али почетком шездесетих, имиграција је од таквих куриозитета продрла у кључне структуре друштва – систем социјалног осигурања, напредак важних индустрија, принципе права на којима почивају послови међу људима. Зачудо, иако је имиграција почела да мења економско и културно језгро Европе, политички вокабулар остао је исти као у време када је имиграција представљала само маргинални феномен. Људи су наставили да говоре о ресторанима.

***

Немачки правник Удо ди Фабио упозорио је 2005. године да језик мултикултурализма и разноликости „отвара капије новог средњег века, у коме узор није људска индивидуа, већ хармонично уређење група.“ А због начина на који су се групе уређивале, Европљани су се често осећали као другоразредни грађани. Према званичном извештају британске владе објављеном 2008, „Белци мање осећају да могу да утичу на одлуке на локалном нивоу од људи који припадају мањинским етничким групама (37% наспрам 45%). Белци такође мање осећају да могу да утичу на одлуке на нивоу Британије /19%, у поређењу са 31%).“ Релативни песимизам белаца у вези са спровођењем њихових права требало би да нас збуни или изненади, али нас наравно, не изненађује. Он је одраз веровања да њихове тежње нису прави предмет британске политике.

Порука да већина такође има потребе често није добродошла. Басам Тиби, немачки социолог рођен у Сирији, сугерисао је да немачку културу треба разумети као главну или водећу културу (*Leitkultur*) у немачком плурикултурном друштву. Тиби је исмејан због сугестије да Бетовен и Томас Ман заслужују већу улогу у обликовању националне свести од гласова са стране.

Вредности од којих се очекивало да ослободе Европљане држале су их паралисане све

док могућност Европе да захтева да се имигранти адаптирају на европски стил живота није доведена у питање. „Ми више не сматрамо било какав људски поступак легитимним, па чак ни разумљивим,“ писао је филозоф Пјер Манон, „уколико не можемо да покажемо да он подлеже неком универзалном закону или неком универзалном етичком принципу.“

Гордон Браун је сугерисао својим земљацима да буду експлицитнији у погледу вредности и обичаја које сви у друштву треба да поштују, без обзира на порекло. Касно је, међутим, за такав предлог. Старе културе Европе, засноване на религији, обављале су управо ту функцију о којој говори Браун, све док током шездесетих и седамдесетих нису изазване у име личне слободе и аутономије, да би током осамдесетих и деведесетих биле одбачене у име европске приступачности према мањинама. Како сада Браун може да очекује да имигранти и њихова деца допринесу оживљавању културе којој су се његови земљаци и њихова деца тако подсмехивали?

Овај чланак је извод из књиге Кристофера Калдвела „Размишљања о револуцији у Европи: имиграција, ислам и Запад,“ коју је издавачка кућа Allen Lane објавила 7. маја.

(С енглеског превела: Весна Тодоровић)